

Пекић Владимир*

Универзитет у Београду

Православни богословски факултет, Београд

Књижевни портрети Аода, Деворе, Варака и Самсона у Књизи о судијама

Апстракт: Рад показује књижевне портрете четворо судија из истоимене старозаветне књиге. Циљ представља да се ликови Аода, Деворе, Варака и Самсона прикажу као сложене, указујући на њихове особине које одликују епске хероје присутне у свим културама и народима. Поред тога, ови хероји показују особине синегдохских јунака који треба читаоцима текста да прикажу особине које припадају Израиљу као народу Божјем, те последице које из тога производе. У раду се најпре износе основне претпоставке о Књизи о судијама, потом, користећи се наративним приступом тексту, описују се ликови судија да би се из тога извео закључак о теолошким и политичким импликацијама које производе из ових портрета и саме Књиге о судијама.

Кључне речи: Судије, Аод, Девора, Варак, Самсон, портрет, хероји, Израил, Бог, наративни приступ.

Намера овог рада јесте да, ослањајући се на наративни приступ тумачењу библијског текста, изложи портрете јунака Књиге о судијама, фокусирајући се на три карактеристична наратива. Свесно се изостављају методолошки кораци историјско-критичке методе. Сазнања која она пружа јесу драгоцене и дају увид у основну структуру књиге. Под тим се имају на уму критика извора, историја редакције и религијско-историјска поређења са митовима блискоисточних народа. Међутим, услед њој инхерентне фрагментације текста и тема за које се интересује, тешко је представити актере наратива који сачињавају ову књигу. С обзиром на то да наративни приступ подразумева бављење текстом који као јединствена целина стоји пред читаоцем, он даје више могућности да се прикажу протагонисти ове књиге (уп. Перић, Таталовић 2014, 11). Рад се неће бавити детаљном наративном структуром књиге која би подразумевала низ техника које омогућују анализу приповедног текста.¹ Нагласак је на ликовима судија. Избор наратива о

---

* vladimir.pekic@gmail.com

¹ Поред приказа ликова, наративна анализа књижевног дела уопште, па тиме и Библије, подразумева и следеће кораке: причу, заплет, простор и време, окружење. У погледу самог текста, она се бави имплицитним аутором и имплицитним читаоцем, приповедачем, потом стилским фигурама, реторичким средствима, понављањима, кључним речима, мотивима и темама. У овом раду неке од ових техника су примењене ради основног структурисања наратива и лакшег приказа портрета јунака. Шира анализа сваког од наратива би тражила обимнији рад. За основни увид у наратологију и

Аоду, Девори и Вараку и, коначно, Самсону, узет је стога што они репрезентују читав део књиге који приказује тзв. велике судије. Приказ протагониста полази од појединачних наратива о њима да би се на концу извео закључак који би читаоцу понудио теме за богословско осмишљавање које нуди овакав приступ.² Аодов наратив је први у низу, док је Деворин и Вараков карактеристичан не само због тога што садржи две верзије – прозну и поетску – већ и због специфичних карактера у причи чији се одјек даље увиђа у наративима о Гедону и Авимелеху.³ Самсонов наратив представља климакс који антиципира потпуни морални пад Израиља. Користећи се представом заплета у облику обрнутог латиничног слова „у“ (inverted U-shape plot, Resseguie 2005, 204), прича о Самсону представља тачку која неповратно води ка доле.

Књига о судијама

Књига о судијама приказује историјско раздобље Израиља које наступа након Исуса Навина а претходи великом судији Самуилу и, након њега, епохи царева. Због тога, могла би се разумети као преломна тачка која говори о периоду који наступа непосредно после Мојсија и његовог наследника Исуса Навина. Мојсије, а уз њега и Исус Навин, јесте гарант савеза који су израиљска племена склопила са Богом на Синају. Међутим, непосредних сведока тих догађаја више нема. Племена се сада налазе пред новим добом и оно се, ако је судити по овој књизи, за њих не одвија најбоље. Како Батлер тврди, Књига о судијама представља супротност Исусу Навину. Све оно што Исус Навин као Мојсијев наследник осигурава у Израиљу, Књига о судијама успева да разједини (Buttler 2009, 114–115). Градови, области и владари који су освојени у књизи Исуса Навина, у Судијама су доведени у питање (види: Buttler 2009, 117–118).⁴

Приче из књиге „нису једнообразне“, већ представљају збирку повести о племенским херојима предмонархистичког периода, тако да се у књизи могу препознати наративи о „великим судијама“ од 3. до 17. поглавља, а у њих бивају уметнуте листе „малих судија“ које дају врло кратке извештаје о њима (10, 2–5 и 12, 8–15) (уп. Кутан 2006, 203). Везано за настанак саме књиге, у науци је начелно прихваћена Нотова хипотеза уз потоње модификације које се тичу редактуре књиге (уп. Wong 2006, 4). Иако је приметан утицај Девтеронориста који теолошки прилагођава књигу односу Бог–Израиљ–Савез, у данашњој науци не постоји наративни приступ тумачењу библијског текста види: Bal 2000; Porter 2002; Scholes, Phelan and Kellogg 2006; Resseguie 2005; Powell 1990; Alter 2011.

² Наративни приступ може указивати на то која све значења кроз приповедање може да нам саопшти текст. Ипак, он не може бити изнад коначног теолошког вредновања тих значења. Како тврди Марк Алан Пауел, наративна критика „може само служити теологији. Наративни приступ може одредити смисао прича, али не може, на крају, одредити значај тог смисла“ (Powell 1990, 89).

³ Приказ жена као јунака, наспрам најпре Самсонових жена а потом жене Левита коју силују становници Гаваје Венијаминове (Суд 14; 16; 19).

⁴ Очигледан пример је у наративу о Девори и Вараку који се сукобљавају са војводом хананског цара Јавина који бива убијен у ИсН 11, 10.

консензус о слојевима редактуре књиге (Wong 2006, 9).⁵ Тако се напор да се одреде слојеви настајања текста и његове редактуре вратио као бумеранг. Није чудо што се од касних 60-их и раних 70-их година прошлог века као реакција појавила потреба за новим приступом који се успешно остварује у наративној методи, сходно трендовима у теорији књижевности (Wong 2006, 10; види: Resseguie 2005, 18–25).

Пре него што се приступи анализи наведених наратива, треба навести основну структуру књиге. Она се састоји из три велике целине: увод од 1–3, 6, потом тело наратива 3, 7–16, 31 и дводелни епилог 17–18; 19–21.⁶ У овом раду анализираће се наративи који су описани у централном делу, тј. телу наратива који садржи приче о јунацима изриљских племена. Сваки до њих представља по једну фазу у грађењу наративне целине књиге која осликава стање Израиља у предмонархистичком периоду. Приче о појединим, тзв. великим судијама, у функцији су креирања наративних циклуса чија, како управљачка, тако и морална, спирала иде надоле. Почевши од Готонила, који је приказан у пар стихова (3, 9с), сваки наредни којег прати наративни приказ говори о отпадању Израиља од Бога. Аутор књиге већ у 2. поглављу даје теолошки суд о догађајима које књига описује; како Господ подиже судије Израиљу али ови више ходе за боговима народа са којима деле земљу (2, 16–23). Образац Израиљевог отпадања од Бога приказан је на неколико начина: полазе за другим боговима (2, 12; 6, 10, 28, 31; 10, 6), женидба кћерима суседних народа (3, 6; уп. 14, 1), прављење личних/племенских култова и божанстава по узору на околне народе (8, 27; 17–18). Трагични завршетак књиге кореспондира са трагиком протагониста у анализираним наративима.

Портрет судије Аода: где је слава Божија? (Суд 3, 12–31)

На самом почетку анализе важно је успоставити тачну наративну структуру приче о Аоду. Сами догађаји су груписани у четири целине које се приповедно надовезују једна на другу. У складу са тим, наратив о Аоду је подељен на следећи начин: уводни део који је карактеристичан за сваки наратив о великим судијама и завршава се подизањем судије Аода (ст. 12–15); потом, други део започиње Аодовим планом да убије цара Еглона (16–18); врхунац наратива који приказује убиство Еглона (19–25); завршетак који укључује битку против Моаваца и наступање нарушеног мира. Фабула детаљније приказана у Табели бр. 1.⁷

⁵ Вонг на почетку своје студије о Судијама даје кратак преглед редакције Књиге о судијама. Почиње са Нотовом тезом која и данас у великој мери има утицаја, наводећи да он Судије сматра текстом који припада широј композицији од Поновљених закона до Књига о царевима делом егзилног историчара којег назива Дефтерономист (стр. 2–4). Након Нота, његову хипотезу је модификовао један број истраживача. Детаљније о тим тезама види: Wong 2006, 4–10.

⁶ Наведена подела је заснована на Гудинговој структуралној анализи која је општеприхваћена (Gooding 1982, 79). На основу ње и остали аутори предлажу своје анализе структуре књиге попут: Webb 1987; O'Connell 1986; Block 1999; Dorsey 1999; Younger 2002; Exum 1990, 410–431. Преглед наведених ставова види у: Buttler 2009, 102–122.

⁷ Друге варијанте текстуалне структуре приче Суд 3, 12–30 наћи у: Jordan 1985, 56; Buttler 2009, 259 и 962.

ТАБЕЛА БР. 1. НАРАТИВНА СТРУКТУРА ПРИЧЕ О АОДУ

	Тема	Стих/ одломак	Актери	Опис
Увод	Пропаст Израиља и подизање непријатељског цара	12б–14	Израиљ, Бог, Еглон, Амаличани, Моавци и Амонци	Казна за отпадање од Бога
	Вапај за избављењем и подизање избавитеља	15	Израиљ, Бог, Аод	Синови Израиљеви вапе Богу да их избави из ропства – вапај понављајућа формула у Судијама Бог подиже Аода, сина Гирова, Венијаμίта, леворуког – подизање судије понављајућа формула
Аодов план за убиство Еглона	Даривање Еглона	15б–18	Аод, дароносци	Посланство Еглону доноси дарове и одлази назад
	Аодов план	16	Аод	Аод качи кратки, двосекли мач о десно бедро
Убиство	Убиство Еглона	19–23	Аод, Еглон, царева пратња	Цар отпушта пратњу да би му Аод рекао тајну, Аод убија цара
	Разређење	24–25	Царева пратња	Еглон је пронађен мртав
Завршетак	Завршетак	26–30	Аод, синови Израиљеви, Моавци	Битка са Моавцима, победа и мир

Ликови у причи су постављени на следећи начин: Аод је протагониста, док Еглон, моавски цар, непријатељ, стоји наспрам Аода, чинећи тако другу страну семантичке осе која прожима читаву приповедну структуру. Нема много карактерних описа у причи. Они су имплицитни и налазе се како у наративном тако и у дијалошком делу приче. Писац кроз односе супротности саопштава особености ликова које се повезују и са њиховим физичким карактеристикама. Две су значајне карактеристике које се приписују Аоду на почетку наратива. Прва карактеристика која се приписује Аоду јесте да је леворук.⁸ Леворукоост је контраст наспрам припадности племену из којег потиче – Венијамин (Син деснице, уп. Пост 35, 18).⁹ Значење које има име Аод (אֹד) такође указује на карактерну црту. Једна верзија значења имена је јак, снажан (Jordan 1985, 60); друга је „где је слава или величанство“ (Buttler 2009, 279; Gunn 2005, 51). Стога, наглашавајући леворукоост Аода и значење које носи име, писац жели да имплицитно постави питање на самом почетку наратива које се тиче достојности Аода да буде судија којег је изабрао Бог (уп. Webb 2012, 117; Wong 2006, 117, фн. 115; Klein 1989, 37; Buttler, 2009, 287; SeEVERS and Klein 2012, 190–191). Аод је човек који дела на своју руку. Његов подухват је акт појединца (Webb 2012, 114) који дела у складу са избором и службом коју му је поверио Бог. На то указује чињеница да се он изненада враћа Еглону док посланство са којим је дошао одлази назад. Ове суптилне детерминације лика које се наводе при почетку наратива имају пролептички карактер. С тим у вези стоји и двосекли кратки мач (שֵׁנִי חֶרֶב) који Аод прави и везује за десно бедро (ст. 16).¹⁰

Моавски цар Еглон репрезентује противника Израиља, оличеног у народима Моава и Амона (Изл 15, 15; Бр 21, 29; 22, 24; Понз 23, 4; 1Сам 14, 47). Лик Еглона је приказан као карикатура. Такав приказ моавског цара наглашавају речи „а Еглон бјеше врло дебео“ (ст. 17). У вези са тим је и његово име које значи „млади бик“ или пре „теле угојено“. По Гротанелију, хомонимија је везана за златно теле које Мојсије разбија. Уз то, присутна је и доза сатиричног значења да Еглон више личи на то теле које не служи ничему, него на владара који је поробио народ Божији. У

⁸ Међу истраживачима се мишљење креће да је Аод био: леворук (Niditch 2008, 57), да је амбидекстеричан (Buttler 2009, 280–281), да је у питању нека врста инвалидности (Wong 2006, 117).

⁹ Ова карактеристика се у Књизи о судијама приписује уопште Венијамитима (Суд 20, 16). Израз који стоји у јеврејском тексту (אֹד) је нејасан и није сигурно да ли је у питању врста инвалидитета, или способност да користи обе руке, или је, једноставно, леворук. Постоји више мишљења о томе зашто су припадници Венијаминовог племена леворуки. Једна се тиче тога да су поједини народи и племена, као нпр. Спартанци, имали праксу да младићима везују десну руку не би ли овладали вештином борбе левом руком, што је представљало предност на бојном пољу, па су тако чинили и Венијамити. Други разлог би могао бити генетско наслеђивање леворукости. Питање леворукости Аода види у Niditch 2008, 57.

¹⁰ Wong 2006, 121 тврди да двосекли мач указује и на дволичност (double-mouthed) Аода, што даље говори о намери приповедача да укаже на начин како ће се одвијати прича, с обзиром на постојећу двосмисленост Аодових речи Еглону: „Имам, царе, неку тајну да ти кажем“ и „Реч Божију имам да ти кажем“. Дакле, Аод говори једно а намерава друго, реч коју намерава да каже је заправо припремљени мач за Еглона. Двосекли мач симболички означава Реч Божију, односно самог Христа (види Откр 1, 16; 2, 12; 19, 15: види и ИсН 5, 13).

ствари, сам ће цар бити дар који ће бити жртвован, односно који ће бити елиминисан као гнусна и монструозна појава (уп. Grottanelli 1999, 52–53). Сатиричност и карикираност непријатеља Израиља, који се на њима обогатио – јер и то може означавати придев „дебео“ – наглашава моралну девијацију, па тиме и подређеност Моаваца у односу на Израил, изражену кроз физички изглед њиховог цара.¹¹ Приказ Еглона указује и на његову глупост, лакомост која стоји наспрам Аодовог лукавства и промућурности.

У врхунцу наратива се види потврда карактерних особина наведених на почетку. Пошто се припремио за атентат, Аод се самоиницијативно враћа у летњу резиденцију. Посланство које је са њим донело дарове се вратило. Аод приступа са речима пуним ироније користећи се глупошћу и грамзивошћу Еглона. „Имам, царе, неку тајну да ти кажем“, обраћа му се Аод, а након што Еглон отпусти послугу да би саслушао Аодов предлог, Аод прецизира ствари: „реч Божију (דְּבַר-יְהוָה) имам да ти кажем“,¹² што Еглона у тој мери заинтригира да устане са престола и приђе Аоду који је сада у позицији да употреби свој припремљени и скривени мач који је заправо та „тајна“ и „реч Божија“.¹³ Приликом убиства Еглона постају јасне карактерне црте Аода – леворукост и значење имена, а које су најављене у ст. 15–16. Симболички гледано, те карактерне црте су изненадност у делању, довитљивост и лукавост. Сцена убиства је у самом средишту приче (ст. 20–23). Она представља простор у којем се показује двојакост Аодовог лика. Укратко, Аод повлачи потезе који ће га довести у позицију да буде веома близу цару због сакривеног кратког мача окаченог о десно бедро. Приликом убиства постаје нечист¹⁴ и закључава врата Еглонове собе да би имао времена да побегне пре него што слуге открију убијеног господара.

Убиство је особеност овог наратива у смислу детаљног описа. Сцена убиства

¹¹ Поред тврдњи да прича узима Моавце као народ који је био историјски непријатељ Израиља (Niditch 2008, 57; Webb 2012, 116), Бретлер, комбинујући наративни и историјско-критички метод, долази до закључка да је наратив о Аоду само користио историјске мотиве, док заправо представља сатиричну и политичку причу која има за циљ изругивање Моавцима од стране писца (Brettler 2009, 32–33; 37–38). Наспурот оваквим, по Гану, преовлађујућим ставовима западних коментатора, он инсистира да дебелина моавског цара „може бити значајно обележје које пристоји краљу, као у многим друштвима“. Аутор наводи и да га Септуагинта назива „згодним, лепим, префињеним [ἀστέϊος]“ (уп. Gunn 2005, 51–52; Buttler 2009, 255).

¹² Употреба речи Elohim/Yahwe (ст. 20 и 28) у складу је са приповедном структуром која открива Аодову стратегију да убије Аода и тако стекне неопходну предност над Моавцима пред одлучујућу битку. Приликом Аодовог обраћања Еглону у ст. 20, употребљена је реч Бог (אֱלֹהִים), док у позиву Израиљцима да крену за њим у ст. 28 користи реч Јахве (יְהוָה), што, по Лилијан Клајн, представља мудар избор који чини Аод (Klein 1989, 40). У Даничићевом преводу употреба појма Бог/Господ у тексту не указује на значења која садржи јеврејски текст. Такође, види фусноту 6 и 8.

¹³ Убиство Еглона по С. Нидич, која се позива на Алтерову тврдњу о типским сценама којима је прожет старозаветни текст, представља варијацију такве сцене коју она повезује са Јоавовим подмуклим убиством Амаса у 2Сам 20, 9–10 (види: Niditch 2008, 57).

¹⁴ Неки аутори саму смрт Еглона карактеришу као израз скатолошког хумора, јер приликом смрти Еглонова црева се празне и он пада мртав у своје фекалије, што треба да покаже потпуну безвредност овог глационог Израиља (види: Alter 2011, 75; Klein 1989, 39; Niditch 2008, 54).

описана је у седам стихова, што је више од трећине читаве приче. Такође, састављена је од низа кратких догађаја одређених глаголима који махом описују Аодову активност, што упућује на то да он као лик влада читавом сценом. Текст кроз своје алузије, прећуткивања и понављања као да читаоца позива да направи избор између могућих решења која на тај начин доводе у питање моралне особине Божијег изабраника. Он је спреман да оскрнави себе, да се, зарад извршења задатка, препусти обичајима које карактеришу Моавце, а који су у самој Библији иницијално везани за сексуалну изопаченост и девијантност заједно са Амонцима (Пост 19, 30–38). Сексуална конотација се може детектовати у тексту. Наиме, један број савремених тумача у начину убиства Еглона сматра да се у речима које користи приповедач то опажа, док други сматрају да му доноси неко пророштво, неку тајну од Бога, а заправо је алузија на реч Божију.¹⁵ Овако двосмислен одабир речи није случајан. Писац их намерно користи, што је у вези са начином приказивања двојакости лика судије Аода.

Поједини истраживачи, позивајући се на симболичко значење леворукости Аода и ироничности која се наслућује у значењу његовог имена, доводе у питање његову достојност као судије пред Богом (Webb 2012, 114; Klein 1989, 38; Wong 2005, 120). Из угла претпостављених стандарда који подразумевају узвишеност поступка изабраника Божијег, чини се да Аод то не испуњава. Штавише, Аод се приказује као неко ко је превртљив, ко се користи подмуклим и непримереним делима да би елиминисао непријатеља, било да су то двосмислене речи упућене Еглону или спремност да се оскрнави кроз кокетирање са обичајима многобожних и девијантних Моаваца. Чак и само име Аод поприма дозу ироничности јер у његовим поступцима не могу се видети дела Божија.

Међутим, из другог угла посматрано, Аод прихвата да се упрља зарад изабављења Израиља, какве год да је прихватљиве или неприхватљиве – свакако прећутане – радње предузео да би убио угњетавача. Из тог угла, портрет Аода је другачији. Он је леворуки јунак, што је наведено на почетку наратива, док врхунац приче показује да то означава да је он лукав, проницљив, поступа неочекивано, изненадно, користећи слабост противника.¹⁶ Значење његовог имена поприма

¹⁵ По неким ауторима, сам избор речи који се користи је такав да има сексуалну конотацију и симболику. Тако дебео трбух указује на материцу, „док је слика сала које се склапа око мача наглашено вагинална“ (Niditch 2008, 58). Бретлер инсистира на томе да ова врста тумачења не представља никакав постмодернистички и фројдијански тип читавања, већ се позива на фразе које „имају искључиво сексуални контекст“ (Brettler 2002, 31–32). Други истраживачи, попут Веба и Вонга, наглашавају превртљивост, обману и двосмисленост Аодовог поступка. Први наводи да му доноси неко пророштво (Webb 2012, 115; у вези с тим види и фусноту 8), док други то повезује са двосмисленошћу речи, шифрованом поруком за коју цар сматра да је њему упућена и да представља везу са стихом 16 и речима којима приповедач описује Аодов мач (види и фусноту 5).

¹⁶ Леворукост у симболичком смислу код Израиљаца, али и околних народа на Блиском истоку, представља нешто мрачно, непоштено и превртљиво. У вези са тим, види Niditch 2008, 57. Такође, интересантна је игра значења између „Венијамин – син деснице“ и „леворуки јунак“ која у овом пару заправо указује на необичност Аодових поступака, тј. десно као исправно, лево као погрешно, прикривено, неочекивано (види: Wong 2005, 117–120).

други смисао. Слава, величанство се у Старом Завету приписује Богу и његовом присуству (види нпр. Изл 16, 10; 24, 16; 33, 22; 1Сам 4, 21; 1Дн 29, 11; Пс 108, 5). То показује и веза која постоји између наглашавања речи „рука“¹⁷ која у стиху 15 говори о леворукости јунака и у стиху 28 где је Аодов позив јасан да је Господ (Јахве) Израил предао у руке непријатеља. Изнад свега, ту је рука Господња која свиме управља (уп. Суд 3, 12, 28сс). Делатност Аода је несумњиво делатност Јахвеа који својом руком избавља народ од ропства.

Писац приказује судију Аода, користећи иронију како у вербалном тако и у ситуационом смислу (ст. 17, 20–23), притом остављајући отвореним питање које је имплицитно постављено у уводу наратива у вези са избором Аода за судију. Тако оставља лик Аода отвореним за различита тумачења.¹⁸ То покреће и питање како избор Аода говори о Богу? Да ли је Бог принуђен да га узме јер нема много избора међу Израилем, што даље може сугерисати декадентно стање у самом народу? Или га је Бог изабрао управо што такав какав јесте може донети победу и избављење Израилу? Поред тога, ова отвореност за тумачење има за циљ да цео наратив о Аоду стави у контекст наративног циклуса који се тиче целокупне Књиге о судијама и њихових избора од стране Бога. Стога, лик Аода, као првог судије о којем постоји наратив, представља почетну тачку од које се може пратити портретисање осталих судија и утисака које могу да остављају на читаоце.

Девора и Варак: ко је, у ствари, херој? (Суд 4 и 5)

Наратив о Девори и Вараку састављен је од два дела: прозног и поетског (Деворина захвална песма).¹⁹ Прозни је ратно-пророчког жанра и садржи два наратива, један у другом – *framing narrative* – тако да би структура наратива најопштије гледано била од 6, 1–10, 12–16 (Девора и Варак) и 6, 11, 17–21 (уметнути наратив о Јаилу). Оба наратива се спајају у ст. 22. Радња у прозном делу се одиграва од Ветиља и Раме на југу до Тавора и потока Кедеса на северу, уз напомену да се помињу и севернији градови, Кедес и Асор. Актери приче су: Девора, пророчица која суди Израилу између Раме и Ветиља у гори Јефремовој; Варак из Нефталимовог племена, на северу из Кедеса; Сисара, војвода цара Јавина (који је у ИсН већ убијен; уп. ИсН 11, 10) са 900 бојних кола; Јаил, жена Евера Кенејина. Наратив се по својим уводним реченицама надовезује на Аода, стварајући тако нови наративни циклус који отпочиње поновним отпадањем Израилца од савеза са Богом и казном коју трпе због тога. Фабула је детаљније приказана у Табели 2.

¹⁷ Види значење које овом мотиву у наративу даје Бретлер (Brettler 2002, 32).

¹⁸ Види: Alter 2011, 158, 207–208, 222.

¹⁹ У овом делу ће нагласак бити на анализи прозног дела. Деворина песма, која се сматра једним од најстаријих одломака Старог Завета (Niditch, 76; Куган 2006, 207; Buttler 2009, 364), користиће се онолико колико упућује на особине ликова у причи. За детаљнију анализу Деворине песме погледај: Niditch 2008, 75–82; Webb 2012, 131–145; Klein, 1989, 44–47; Buttler 2009, 347–418.

ТАБЕЛА 2. ДЕВОРА И ВАРАК

	Тема	Стих/ одломак	Актери	Опис
Увод	Отпадање од Бога и поробљавање	1–2	Израиљ, Бог, Јавин, Сисара	Казна за отпадање од Бога
	Вапај за издављењем	3	Израиљ, Бог	Синови Израиљеви вапе Богу да их избави из ропства – вапај понављајућа формула у Судијама Војвода Сисара притиска Израиљ јаком војском којом комаднује
Девора и Варак	Девора као пророчица и судија Израиљу	4–5	Девора	Девора суди Израиљу под палмом у гори Јефремовој
	Избор Варака за војсковођу и Деворино пророштво	6–10	Девора, Варак	Девора саопштава Вараку избор за војсковођу који он условљава
	Битка са Сисаром	12–16	Бог, Девора, Варак, Сисара	Сисара доводи војску, коју Господ даје Вараку код потока Кисона. Варак гони војску а Сисара бежи
Уметнути наратив	Увод у причу о Јаиљи	11	Евер Кенејин, Јаиља, Сисара	Сисара бежи према шаторима Евера Кенејина чија жена Јаиља на превару убија Сисару и испуњава Деворино пророштво
	Убиство Сисаре	17–22		
Епилог	Покоравање Хананаца	23–24	Бог, Хананци, Израиљ	После погибије Сисаре, Бог покорава Хананце и истребљује цара Јавина

Девора, жена Лафитодова,²⁰ именована је као пророчица у правом смислу те речи јер Бог преко ње објављује своју вољу и предсказује коначни исход борбе са историјским непријатељем (уп. ст. 6–8, 9, 14, 22–23). То Девору ставља у равн са ретким, али битним женама у Библији и пророчицама: Мирјам (Изл 15, 20), Олдом (2Цар 22, 14–20; 2Дн 34, 22–28), Аном (Лк 2, 36–28) (види Ехум 1996, 71). Доминантност Деворе уочава се у чињеници да суди Израиљу седећи под палмовим дрветом и Гори Јефремовој. Место где председава је битно, јер је Гора Јефремова централна планина у односу на Израиљева племена; седење алудира на престо тј. да она има статус неформалног владара у Израиљу, слично Самуилу (уп. 1Сам 7, 15–17; Webb 2012, 128); начин на који позива Варака одговара личности пророка кроз којег Бог објављује своју вољу. У песми, у 5. глави, Девора је названа „мајка Израиљу“ и то кроз понављање присутно у ст. 7 („неста ... неста их, док не настах ја“), тј. да се брине о народу Божијем као мајка која га поји млеком.²¹ Символички, њено мајчинство је у вези са њеним именом – пчела – што подразумева познату библијску тему меда и млека (уп. Изл 3, 8; Лев 20, 24; Понз 6, 3; 26, 9; 27, 3; ИсН 5, 6). Девора је, узевши наведено у обзир, прилично необична појава у Светом Писму.

Јаиља се појављује у уметнутој причи која служи као објашњење главне. Писац наводи податак да је она жена Евера Кенејина и највероватније није Израиљка. Међутим, њени поступци креирају њен портрет. Она излази у сусрет Сисари нудећи му склониште у њеном шатору. Овај позив је крајње двосмислен (уп. Суд 5, 27). Њен муж очито није код куће. Који би био мотив да се она уплете у односе који се ње као жене уопште не тичу? Јаиљин позив Сисари да се сакрије у њеном шатору има основу у гостопримству, које има велики значај у блискоисточној култури и Библији уопште, с тим да га она, иронично, користи да госта убије. Поново се намеће питање оправданости њеног поступка. Зашто би нарушила тако битан обичај и мир који њен муж има са Јавином (Grottaneli 1999, 75)? Чини се да ова жена, незнабошкиња, увиђа величину тренутка и тако слободно постаје агент Божијег деловања, слично Рави или Авигеји (уп. ИсН 2; 1Сам 25; уп. Niditch 2008, 66). Текст даље ситуацију ставља у руке Јаиље, која потом кроз низ радњи (покрива га покривачем, поји га млеком, узима колац и маљ, приступа Сисари и пробада му главу) убија хананског војсковођу одузимајући славу Вараку како је Девора унапред прорекла (ст. 9).²² Према томе, Јаиља је лик који граби тренутак,

²⁰ Име Девора (דְּבוֹרָה) значи пчелица, док име Лафидот (לַפִּידוֹת) значи ватра, бакља, светлост, с тим што у овом наративу имена актера не носе карактерне црте. Види: Webb 2012, 127. За супротно мишљење, види Gunn 2005, 90; Klein 1989, 41.

²¹ У 5. глави Деворино мајчинство стоји на супрот мајчинства Сисарине мајке која стоји на прозору и, забринута, ишчекује када ће се њен син вратити са пленом којим је похарао Израил (ст. 28–30). Супротно томе, Девора као мајка брине и негује Израил и чува га од зла које му прети.

²² Убиство Сисаре има две верзије, једна у 4. другој у 5. глави. У првој верзији, након окрепљења Сисаре, он леже у Јаиљиним шатору и заспи, а она му пробада колац кроз слепоочницу (4, 19–21); у другој, након убиства које је изведено истим оруђем, Сисара пада међу њене ноге мртав (5, 27). Тумачење Јаиљиног поступка иде ка томе да оно представља нарушавање светости гостопримства (Grottaneli 1999, 75; Gunn 2005, 90), да је Јаиља приступила лицемерно, нудећи бригу и окрепљење

свесна своје позиције жене коју користи да зада ударац, што указује на то да је промишљена, лукава и мудра и, на концу, недвосмислено она преко које Бог делује, што је директно повезује са ликом Деворе (ст. 23).

Мушки ликови су приказани као пасивни. То се огледа у поменутом Вараковом²³ условљавању да поведе војску од 10.000 војника против Сисаре, потом чекање на знак од Деворе да нападне непријатеље, да би се потом усредсредило на гоњење непријатеља док му Сисара, не случајно (уп. Суд 5, 20с), излази из видокруга.²⁴ Чак је и његова победа условљена покретањем небеских сила, звезда и природних појава (уп. Суд 5, 4, 20–22). Ипак, Вараково условљавање не треба повезати са кукавичлуком већ са општеприхваћеним ставом да је победа извеснија уколико је пророк присутан, јер рат са Хананцима је свети рат (уп. Niditch 2008, 66). За разлику од Готонила или Аода, лик Варака је неодлучан, невољан да се прихвати позиције избавитеља, иако је од Бога призван на то.

Сисара је експонент моћи цара Јавина и под његовом је влашћу, сигуран у војску којом заповеда и приказан је као неко ко уме и те како да профитира из бојева које води. Ипак, налази се у сенци доминантне мајке (види Суд 5, 28–30),²⁵ што његов лик јаког војсковође доводи у питање. Чим се ситуација у боју показала неповољном, он бежи од своје војске према северу са намером да се спасе и нађе уточиште код Јавина. Није необично то што бежи код Јаиле јер аутор наводи да су Јавин и Јаиљин муж, Евер Кенејин, имали неку врсту споразума (ст. 17). У вези са ликом Сисаре треба нагласити везу између речи млеко и мајка која се помиње у поеми. Тако Јаиљино давање млека може да указује и на нежност која алудира на мајчинску,²⁶ с тим да је у овом случају она замка за војсковођу. Управо тамо где очекује сигурност, Сисара бива убијен.

У наративној структури 4. главе приметна је сукцесивна појава главних актера фабуле, и то редоследом: Девора, Варак, Сисара и Јаиља. Девора се од 10. стиха више не помиње, а главно место преузима Варак, док се не појави Јаиља. Упадљиво је то да, када се аутор враћа на Варака, он читаоца поставља у угао гледања израиљског избавитеља – „и гле, Варак тјераше Сисару...“ – да би тако приказао из личног угла остварење Девориног пророштва да ће му жена узети славу (ст. 22).

Јаиљу, где млеко које му нуди има везе са мотивом мајчинства (Niditch, 2008, 66), док, с друге стране, убиство у себи носи високу тензију која се простире између политике и секса (Gunn 2005, 91; Niditch 1989, 50; Niditch 2008, 66–67); Јаиља као Сирена (Webb 2012, 131; Klein 1989, 43).

²³ Име Варак (רָרַק) значи муња. У вези са именом, погледај типолошке и компаративне коментаре које даје Grottaneli 1999, 76–78.

²⁴ У стиху 16 се говори о томе да је Варак усредсређен на гоњење непријатељске војске. Ту се и прекида наратив о њему, да би се заменио сценом која у причу уводи Јаиљу и њено убиство Сисаре. Тек тада, у стиху 22, наставља се Вараково гоњење које се окреће ка Сисари. Уметнута прича о Јаиљи има за циљ да покаже паралелно одвијање радње, слично паралелној монтажи у филму (види: Babas 2000, 248–255).

²⁵ Може се на основу стихова из 5. главе рећи да је Сисара неко ко је под утицајем мајке: она је главна женска фигура у његовом животу.

²⁶ Види фусноту 5.

Од наведених актера, Девора и Јаиља су предузимљиве, њихови поступци и речи покрећу радњу, док Варак и Сисара више исказују реакцију на догађаје у које бивају уплетени. Поменути структура указује да прича започиње Девором а завршава Јаиљом, тј. женским ликовима, па тако оне искрсавају као јунаци ове приче. Главни актери приче су постављени у позицију бинарних супротности – Девора и Варак, тј. Јаиља и Сисара. Њих двојица служе у сврху наглашавања ироније приче и Деворе и Јаиље као јунакиња. Присутна иронија у наративу се огледа и у томе да је имплицитном читаоцу тешко прихватљиво да жене буду оне преко којих Бог дарује избављење. Социјално подређене личности у друштву које је скренуло са свога пута постају идејни предводници, односно директни спроводиоци тог избављења. Уз то, и у овом наративу је присутан изненађујући и неочекиван одабир личности које ће спровести Божију вољу. То је још један камен у мозаику који треба да повеже слике јунака и исказе теолошки став присутан у Књизи о судијама.

Самсон:

Божији изабраник или силеџија? (Суд 13–16)

Наратив о Самсону се протеже кроз четири поглавља књиге, чинећи га тако најдужом појединачном причом о хероју/судији. Такође, лик Самсона је најкњижевнији од свих судија. Колико год била потресна сага о Јефтају и жртвовању кћери, или Гедеоновом страху и колебљивости, Самсонови доживљаји, сукоби, сусрети са женама, издајства и пад највише од свих буде потребу да се читалац одреди у односу на њих. Пре него што се анализа усредреди на лик Самсона, ваља најпре представити структуру наратива о њему. Разлог је у томе што је наратив тако компонован да кроз текстуалне елементе, као што су понављања, антиципације догађаја, игре речима (загонетке), уметнуте приче и сцене, ликови добијају на изражајности. Прича о Самсону је садржана у три веће епизоде: 1) најава и рођење Самсона (гл. 13, 2), Самсонова женидба и сукоб са Филистејцима (14, 1–15, 19 и 3), Самсон и Далила, чији је саставни део трагични завршетак. Свака од њих ствара међусобне везе између епизода, било да су засноване на супротстављању, или кроз исте или сличне теме, мотиве и понављања.²⁷ Фабула је детаљније приказана у Табели 3.

²⁷ Brettler (2002, 42), бавећи се структуром наратива о Самсону, тврди да постоји „унутрањи доказ о различитости прича које су комбиноване да би формирале циклус“. На основу текстуалне анализе, Бретлер доноси закључак да је текст наратива о Самсону некохерентан и да се може поделити на „три различита блока материјала (13, 2–24; 14, 1–15, 19; 16, 1–31a)“ (2002, 44).

ТАБЕЛА 3. САМСОН

	Главни наратив	Уметнути наратив	Стих/одломак		Актери	Опис
Прва епизода	Најава и рођење Самсона	Разговор Маноја и анђела Господњег	13, 2–25	13, 8–9 и 11–21	Анђео Господњи, Самсонова мајка, Маноје	Анђео Господњи најављује рођење Самсона мајци нероткињи; она саопштава мужу којем се јавља анђео и понавља најаву; схватају да им се Бог јавио; рођење Самсона
		Разговор Маноја и жене		13, 6–7, 10 и 22–23		
Друга епизода	Самсонова женидба и сукоб са Филитејцима	Борба са лавом	14, 1–15, 19	14, 5–6 и 8–9	Бог, Самсон, његови родитељи, жена из Тамната, Филитејци, таст, Јудејци	Самсон угледа Филитејку која га привуче и заволи је; убија лава; жени се и током свадбе поставља загонетку коју уз помоћ жене која га издаје решавају сватови; Самсон убија Филитејце у Аскалону, пали им летину као одмазду; Филитејци се сукобљавају са Самсоном; бежи у пустињу, Јудеји га предају Филитејцима које Самсон убија и Бог чудесно ствара извор
		Свадба и загонетка		14, 11–19		
		Издавање у пустињи		15, 17–19		

Трећа епизода	Самсон и Далила	Самсон и курва из Газе	16, 1–20	16, 1–3	Бог, Самсон, курва, Далила, Филистејци	Самсон одлази код курве у Газу и за то време Филистејци блокирају град да би га ухватили; Самсон разваљује капије града; бежи у дивљину и упознаје Далилу у коју се заљубљује. Поткупљена од Филистејаца, Далила покушава да сазна извор његове снаге; Самсон се на крају поверава и, ошишан док спава, бива напуштен од Господа.
Завршетак	Понижење и трагичан крај јунака	15, 21–31	Самсон, Филистејци, момак који га чува, Самсонова браћа	Самсон бива ослепљен и понижен; Филистејци га доводе у Дагонов храм да би га још више понизили и прославили победу над непријатељем. Самсону расте поново коса, моли се Богу и руши храм Дагона, при чему и сам гине. Браћа га сахрањују у очевом гробу		

Прва епизода у себи садржи типску сцену²⁸ најаве рођења јунака у којој се обзнањује да ће Самсон бити назиреј Божији²⁹ од утробе матере своје, па до смрти (13, 3–5, 7). Читава ова приповест стоји у супротности са остале две у којима поступци јунака не одговарају назирејском завету. У другој епизоди, две теме су водеће: Самсонов брак са женом из Тамната и паљење летине, што представља отворени сукоб са Филитејцима. Прва тема садржи елементе типске сцене заручења и брака уз видљиве варијације.³⁰ Поред тога, упадљиво је да се Самсон жени Филитејком, женом из народа који је поробио Израил. Писац то наглашава кроз противљење његових родитеља (14, 3) али и објашњава да је Самсонов поступак „од Господа“ да би јунак приче ступио у сукоб са Филитејцима (14, 5). Друга тема у епизоди је сукоб са Филитејцима који се надовезује на сцену брака. Самсон је уништио летину и Филитејци хоће освету, тако што најпре спаљују његову жену и таста, да би се на крају сукобили са њим. Епизода се завршава убијањем хиљаду Филитејаца. Трећа епизода је Самсонов сусрет и заљубљивање у Далилу, издајство, ропство и коначни обрачун са Филитејцима. За њом следи врхунац и крај наратива, тј. коначни обрачун са Филитејцима.

Три веће епизоде у себи садрже уметнуте приче и догађаје који се тичу самог заплета у наративу, затим антиципације догађаја и осликавања ликова у причи. Укупно их је шест у наративу (13, 6–7, 22–23; 14, 5–6. и 8–9, 11–19; 15, 17–19; 16, 1–3).³¹ Приликом јављања анђела Господњег мајци Самсоновој, она те речи на нешто измењен начин преноси свом мужу Маноју. Том приликом она најављује трагичан крај хероја који постаје јасан тек када се прочита цела прича (13, 7). Исти мотив најаве догађаја открива се у Самсоновом вапају Богу у Рамат-Лехији (15, 18). Самсон вапи за водом и поставља питање Богу: „И сада хоћу ли

²⁸ Нартив о Самсону почиње типском сценом најаве рођења јунака коју анђео Господњи објављује Самсоновој мајци. Тиме се нартив о Самсону ставља у низ са Пост 18; 25, 21–28; 29, 31; 1Сам 1, 2; док се његова мајка повезује са библијским женама попут Саре, Ревеке, Рахиље и Ане. Поред ове, у наративу о Самсону су присутне, уз варијације, и сцене заручења као и избављења јунака у пустињи (15, 17–19). За више види: Alter 2011, ch. 3.

²⁹ Пракса назирејства у преегзилном периоду је непознаница, како тврди Веб (Webb 2012, 225). По овом аутору, реч „назиреј“ потиче од глагола *paazar*, што значи уздржати се. За друга мишљења о назирејском завету види: Klein 1989, 118; Niditch 2008, 144. Види и фусноту 27.

³⁰ Сцене заручења свој основни образац имају у заручењу Ревеке (Пост 24; види фусноту 2), с тим да су присутне особености инхерентне сваком посебном наративу. Самсоново заручење изоставља битне елементе типске сцене: бунар, сусрет са девојком, гостопримство итд (Alter 2011, 112). Изузимање основних елемената указује на неиспуњеност Самсоновог брака (уп. Klein 1989, 133).

³¹ Посебно место заузима загонетка коју Самсон задаје филитејским сватовима и налази се у оквиру приче о свадби. Загонетка је у вези са уметнутим догађајем борбе са лавом у којем Самсон голим рукама, надахнут Духом Господњим, убије лава у чијем лешу неколико дана касније нађе мед (14, 5–7). Одговор на загонетку требало би да буде лав и мед. Међутим, Филитејци не дају такав одговор већ изговарају ове речи: „Шта је слађе од меда, и шта је љуће од лава?“ Самсон га прихвати и гневан убија тридесет људи у Аскалону да би испунио погодбу (14, 12, 19). Одговор на загонетку је љубав. Постаје јасан тек након епизоде са Далилом и читаоца провоцира да у том светлу сагледа Самсона (види: Gunn 2005, 228; Camp 2000, 102; Niditch 2008, 157; Bal 1987, 50).

умрети од жеђи, или ћу пасти у руке необрезанима?“ Када Филистејци ухвате Самсона након Далилине издаје, ове речи показују свој пролептички карактер. Разговор са женом током свадбеног весеља у веома сличној форми понавља се и у епизоди са Далилом. У овом случају, осим антиципације, он има више значаја у показивању Самсоновог односа према женама.

Самсон (שמשון) је протагониста читаве приче. Остали карактери у причи су у служби његовог приказивања. Потиче из Дановог племена, из Сараје. Његово име значи „дете Сунца“. Он је дуго ишчекивано дете и херој који је потребан Израилу. Начин његовог зачећа и рођења је чудесан. У њега је укључен Бог.³² Текст Самсону приписује натприродну снагу, најпре имплицитно (уп. 14, 5–6, 8–9, 19; 15, 14–17), да би се у епизоди са Далилом јасно нагласила (уп. 16, 5, 15). Ова особина претпоставља представу Самсона као крупног и физички јаког човека, готово као савремена представа о суперхероју. Надљудска снага потиче од чињенице да је Самсон назиреј Божији (13, 5; 16, 17). Анђео Господњи приликом најаве Самсоновог рођења објављује да ће дете бити назиреј, наводећи забране које собом носи тај завет. Те забране подразумевају и Самсонову мајку за време трудноће: не сме пити вина ни силовита пића, нити ишта од грожђа. Затим, ништа нечисто не сме да једе нити да га се дотиче. Такође, бритва не сме да пређе преко његове главе. Самсонова дуга коса је, стога, последица назирејског завета (уп. бр. 6).

Наратив о Самсоновом рођењу и његови поступци током остатка приповести налазе се у оштрој супротстављености. Поставља се питање да ли је у питању иронија или пародија на представу назиреја или Божијег изабраника уопште? Да ли он води лични крсташки рат против Филистејаца, или су ти поступци инспирисани Богом? Наратив казује да се Самсон, осим дуге косе, не држи назирејских завета. Најпре се дотиче мртвих животиња: из леша убијеног лава узима мед и једе и даје родитељима (Суд 14, 8с; уп. Пост 3; Webb 2012, 236), Филистејце у Рамат-Лехији убија сировом магарећом вилицом (15, 15; Webb 2012, 248). Затим се дотиче грожђа приликом подметања пожара и на својој свадби приликом весеља, по претпоставци, пије вино (Суд 15, 5; 14, 10сс).

Самсон је преке нарави, плаховит, осветољубив, на граници између разбојника и хероја. Покретач сукоба са Филистејцима је искључиво Самсон. Мотиви за то су, сходно тексту, личне природе, везани за Самсонову слабост према женама и његов неконтролисани темперамент. Роберт Алтер повезује темперамент са мотивом ватре у епизодама о паљењу летине и женидби, а индиректно

³² Бретлер, анализирајући Суд 13, износи веома занимљиво схватање по ком је Самсонов отац заправо Анђео Господњи. Ослањајући се на друге сцене најаве рођења у Библији, попут 1Сам 1 те различитости Самсонове, Бретлер упућује на 3. стих у ком се каже: „Анђео Господњи се појавио пред женом и рекао јој: До сада си била нероткиња и ниси рађала; зачећеш и родићеш сина“, а у 5. се вели на почетку: „Јер си сада зачала и носиш дете“ [Бретлеров превод, Даничићев се разликује у 5. стиху]. С обзиром на то да је у 5. стиху у питању глагол у перфекту и означава свршену радњу, док жена још није рекла мужу о јављању анђела, Бретлер закључује да је Самсон дете овог анђеоског бића. Као аргумент, аутор се позива на паралелу са Пост 6. Назирејство и натприродна снага јесу последице овог необичног зачећа. Детаљније види у: Brettler 2002, 45–46.

у борби са лавом³³ и рушењем Дагоновог храма (Alter 2011, 170–171). Када се на крају моли Богу, везан, ослепљен и понижен, Самсон тражи да се освети за своја два ока (уп. Суд 16, 28с). Поред тога што његове особине изазивају сукоб са Филистејцима, оне га одвајају и од његовог народа (Суд 15, 9–12). Кршећи назирејски завет, долазећи у сукобе са Филистејцима, борећи се са дивљим зверима, Самсон се показује као лик који не припада ниједном поретку који је присутан око њега. Просторне одлике наратива, места у којима се креће, стално указују на његов прелазак из дивљине у насељени простор, тј. из природног у друштвено окружење. Међутим, као да Самсон заправо не припада ниједном од њих. По Моблију, Самсон припада дивљим ратницима који се хаотично понашају и у руралним и у урбаним срединама. Стога се може рећи да је он назиреј спрам људског друштва, било да оно укључује Израиљце или Филистејце (стр. 111; види: Exum 1993, ch. 3).

Женски ликови у наративу имају значајну улогу. То су Самсонова мајка, жена из Тамната, проститутка из Газе и Далила. С једне стране, постоји градијација међу њима, прво у смислу бинарних опозиција мајка – као добра, остале три жене као лоше. Затим, само је једној наведено име – Далили, док остале три остају безимене. Посебно је упечатљиво у погледу супротности то да Самсонова мајка остаје анонимна, наспрам жене која за Самсона представља *femme fatale*. С друге стране, женски актери у причи могу се сврстати у супротстављене (*foil*) карактере.³⁴ Све три епизоде са женама откривају Самсонову зависност и слабост према њима. Он је категоричан приликом захтева за женидбом Филистејком, потом одлази проститутки чим је опази, да би на крају у потпуности себе подредио Далили.³⁵ У све три епизоде, Самсон не добија оно што жели. Тамнаћанку отац удаје за његовог друга после понижења у сцени са загонетком (Суд 14, 20, уп. са 15, 2), у Гази се Филистејци спремају да га убију (Суд 16, 2–3), док га Далила издаје за новац и предаје необрезанима (Суд 16, 5, 19с, уп. са 15, 18).

Иза тог објективизирајућег односа према женама, крије се основна супротстављеност унутар Самсоновог лика. Све остале карактеристике које се помаљају у тексту примећене од истраживача (Klein 1989, 122; Niditch 2008, 154–155, 168; Exum 2014, 30; Mobley 2006, 110, 112; Alter 2011, 170) исказују комплексност Самсоновог лика, збрајају се у његову потребу за предавањем двама супротстављеним странама – Богу или жени. Сцена у којој се он, признајући извор своје снаге, у потпуности предаје Далили тако што га она успављује на своме крилу, представља његово предавање жени уместо Богу. Самсон се враћа

³³ Символика лава указује на самог Самсона који показује анимални инстинкт, несавладив, појудан; представља екстернализацију Самсоновог темперамента (Webb 2012, 235).

³⁴ Више о карактерима види у: Abrams & Harpham 2009, 265.

³⁵ Прича наводи да је само једна од три жене са којима Самсон долази у контакт Филистејка – његова жена из Тамната. Нити за проститутку из Газе, као ни за Далилу писац не тврди да су Филистејке. Ипак, тачка гледања у коју читаоца поставља наратор подразумева да оне морају бити Филистејке (види: Exum 2014, 15).

у инфантилно стање (Niditch 2008, 170). Симболика имена Самсона и Далиле указује на ову дилему која води Самсоновој одлуци. Име Далила (דלילה) указује на ноћ (Webb 2012, 255; Klein 1989, 119, 226) која обузима Самсона (дете Сунца). Другим речима, Самсон се предаје тами, тј. удаљује се од Бога. Истовремено, тај чин је издајство, како Далилино Самсона, тако и Самсоново Бога. По Моблију, Бог га управо у том тренутку одбацује (Mobley 2006, 111). Круг је затворен. Његова каријера, како наводи Веб, почела је када је угледао жену и завршава се када бива ослепљен (Webb 2012, 259).³⁶ Приповест о Самсону се завршава поновним добијањем снаге, рушењем Дагоновог храма и његовом смрћу. Поновни раст косе по Вебу симболизује да га Бог поново узима себи, док му се снага враћа након молитве. Самсон, ослепљен, заправо почиње да гледа правим очима (Webb 2012, 259). Он извршава вољу Божију по цену властитог живота и наноси велики ударац непријатељима Израиља (Суд 16, 30).

Симболика имена даје дубље значење односу између ликова и на тај начин упућује читаоца на теолошко тумачење појмова светлости и таме. Поред тога, присутна је и симболика коју поједини истраживачи виде у јунаку приповести и његовим поступцима. Читав Самсонов пут, од зачећа преко епизода са женама до ослепљивања и смрти, симболизује историјски пут Израиља (Klein 1989, 121; Webb 2012, 265; Fruchtenbaum 2007, 163; уп. Gunn 2005, 229). Трагичност његове судбине повезује се са Израиљевом. Симболичка веза са Израиљем служи да се повежу наративи о судијама са епилогом књиге. Попут Самсона, и Израиљ је ослепљен и у остатку књиге сам себи постаје непријатељ (Суд 17–21).

Питање које се протеже кроз цео наратив о Самсону јесте да ли је он свестан да доноси избављење Израиљу у име Божије? Поступци Самсона се не могу упоредити ни са једним судијом пре њега. Они сви делају испред одређеног племена или групе племена, док Самсон делује самостално и без икакве назнаке о подршци чак и из његовог племена или породице. Стога, улога коју му књига даје је под знаком питања (Exum 2014, 29). Такође, назирејски завет је прекршен тек шишањем, док у осталим ситуацијама када га крши не бива кажњен. Необично је и то што он заправо никакве завете није давао Богу. Назирејски начин живота Самсону је наметнут свише. У наративу, како Черил-Ексум наводи, Бог управља и влада свиме (Exum 2014, 22; види и Brettler 2002, 51; Mobley 2006, 110),³⁷ подразумевајући Самсонову судбину до њеног трагичног завршетка. Та чињеница још више наглашава теолошко питање које се понавља кроз наративе о осталим судијама. У њима је упитан највише избор, док у Самсоновом

³⁶ У Даничићевом преводу стоји у 14, 3 за Тамнаханку: „Јер ми је она омиљела“, док у јеврејском тексту пише: „Јер је угодна мојим очима“ (Webb 2012, 259; IntRes: <https://biblehub.com/judges/14-3.htm>, посећено 04.03.2020)

³⁷ Бретлер опширно показује како је наратив о Самсону (14–15 гл.) уско повезан са Причама Соломоновим и Проповедником. Нарочито наглашава да је основна тема Проповедника теолошки став да Бог свиме управља, без обзира на то да ли људи то препознају или не (Проп 3). Идеја о Божијем управљању присутна је и у Постању, у причи о Јосифу која, по Бретлеру, не припада директно мудросном материјалу али је под његовим утицајем (Пост 50, 20). Поред тога, загонетке су нешто што, по њему, представља особеност мудросне књижевности (Прич 1, 6).

наративу није интригантан само избор њега као судије. Под лупом је и инструментализација Самсона.

Закључак

Ликови судија су представљени као епски хероји (Niditch 2008 1, 3; Webb 2012, 52–53). Стога и основни жанр коме припадају приче јесте херојски. Сузан Нидич то објашњава на основу особина које красе хероје описане у то доба. По Ричарду Дорсону (Dorson 1978, 4), хероји су храбри, одлучни, физички снажни, као помоћнике имају богове. Поред ових предности које се тичу физичког надвладавања непријатеља, хероје краси и лукавство и довитљивост које упоредо користе. Уз то, „историјски хероји привлаче дивне легенде и измишљени херој подразумева реалистичну и историјску димензију, тако да теже да се приближавају током епа и настајања *саре*“ (Dorson 1978, 4). Ликови судија и царева у Израиљу одговарају у великој мери оваквој представи хероја коју је навео Дорсон (Niditch 2008, 3). Скоро све судије, укључујући и анализиране, Богом су изабрани, било директно (Суд 3, 15; уп. 3, 9; 6, 11–14;) или индиректно (Суд 4, 6; 13, 3–5; уп. 11, 4–6).³⁸

У наративима који су обрађени у овом раду, јунацима је заједничко то да припадају северним племенима – Венијаминово, Нефталимово и Даново. Непријатељи од којих избављају Израил су Моавци, Амонци, Ханаанци и Филистејци. Побројани народи представљају историјске непријатеље Израиља.³⁹ Поред тога, сви они су на војничком и економском плану изнад Израиља. Живе у градовима, поседују организовану и опремљену војску (Суд 3, 12–13; 4, 2–3; 6, 2–6; 11, 15; 13, 1; 14, 1; 16, 1), имају развијену привреду (види Суд 15, 5; Klein 1989, 119). С друге стране, Израиљци, тачније поједина племена, живе у сеоским, руралним срединама, планинским крајевима (Суд 4, 5; 6, 15; 11, 3; 13, 2, 25). Њихова војска је одабрана на брзину (Суд 3, 27; 4, 6; 7, 2–7) и није способна да се отворено сукоби без неке диверзије или божанске интервенције (Суд 3, 16, 21; 4, 14, 19, 21; 6, 36–40; 7, 9–14; 11, 30с; 13, 5). Сами Израиљци подлежу под утицај тих народа, што их доводи до кршења Савеза са Богом са Синаја (Суд 3, 7–8, 12; 4, 1; 6, 1; 10, 6; 13, 1).

Када се ово узме у обзир, поступци које предузимају Аод, Девора, Варак, Јаиља и Самсон су примери јунака који у одређеном погледу поседују особине из Дорсонових навода. Они покрећу сународнике на борбу против тлачитеља.

³⁸ Изуетак представља Јефтај. Наиме, Јефтаја бирају галадске старешине, премда нема ни имплицитне назнаке у наративу да избор треба да падне на Јефтаја (уп. Суд 13, 13, 15с) већ је у питању избор који чине на основу његових ратничких способности, да би он на крају склопио договор са њима да им буде вођа и закло се пред Богом (уп. 11, 3, 5–11). За више о тумачењу наратива о Јефтају погледај Buttler 2009, 618–648.

³⁹ У књизи Постања се наводи порекло ових народа са којима Израил долази у контакт. Њихово порекло указује на подређеност Израиљу (Пост 9, 20–27; 19, 30–38; 25, 2), с тим да се сукоби са њима помињу и у остатку Петокњижја. Изуетак су Филистејци који са Самсоном долазе на сцену и представљају главног непријатеља којег тек Давид побеђује. О суседима Израиља, нарочито у рано гвоздено доба у које је смештена књига о Судијама, види у Куган 2006, 233–238.

Притом показују храброст, сналажљивост, лукавство. Користе се пророчким даром (Девора), лично припремљеним оружјем (Аод), природним окружењем и временским условима (Варак), обичајима (Јаиља) или сировом снагом и оним што им се нађе при руци (Самсон). Протагонисти нису узорити припадници Израиља. У овај модел се уклапају и Гедеон и Јефтај. Први себе сматра најсиромашнијим у своме племену (6, 15), да би на крају подухвата на који га је Бог директно позвао (6, 11–16) он од свог дома направио идолопоклоничко светилиште (8, 27). Други, којег изабере старешине Галада, копице је и разбојник (11, 2) који Богу жртвује своју кћер јер се у заносу пред битку заклео (11, 31, 34–39).

Присутне су и разлике у самим наративима о судијама. Поред тога што имају веома сличну наративну структуру која се протеже кроз читаву књигу, ипак би требало нагласити да се наратив о Самсону разликује од других у неколико детаља. Обједињујуће за анализираних наративе је то да Бог бира судију, он предузима личну акцију испред свих, потом предводи или позива сународнике на обрачун са непријатељем и избавља Израил уз наглашавање Бога као истинског избавитеља.⁴⁰ За разлику од свега тога, Самсон не предузима акције на општу корист; напротив, оне су искључиво ствар његовог личног конфликта са Филистејцима, није прихваћен од сународника и, на крају, не избавља Израил.

Самсонов наратив покреће и питање колико је он свестан деловања Божијег. Почевши од момента када Дух Господњи сиђе на њега, па до трагичног завршетка, уочљиво је да га само покрећу његови лични интереси. Иако се у његове две молитве Богу у 15, 18 и 16, 28 може наслутити да је свестан свог послања, ипак је то претпоставка. Сам наратор је врло експлицитан у томе да нико не разуме да су Самсонови сукоби са Филистејцима део Божијег плана (14, 4), па ни сам Самсон. Ипак, Аодов поступак се може имплицитно разумети као да је он свестан призива и задатка који му Бог поверава. У случају Деворе и Варака, ствар је експлицитна, јер Девора као пророчица саопштава вољу Божију и избор Варака (уп. Гедеон, Суд 6, 11–14). Јаиља се у Девориној песми опева као „благословена мимо жена“ (Суд 5, 24–27), што указује да је њен поступак, па и она, Богом покренута. Очигледно је доминантна свесност актера Божијег деловања, али, с друге стране, у последњем наративу о судијама ствар се мења и јунак тога није свестан. Уколико се узме у обзир и сам завршетак књиге у којем је приказан братоубилачки рат између Венијамновог и осталих племена, дотадашње препознавање Божијег деловања бива доведено у питање.

Повезујући анализираних наративе, очигледни су погоршавајући процеси у оквиру циклуса. Осим Готонила, све судије су у најмању руку морално упитне. Крај сваког наратива отвара нови циклус погрешним потезом или смрћу протагонисте који обавезно води последици поновног отпадања Израиља. Аод је превртљив, пун изненађења која остављају горак укус, Варак је кукавица и лишан венца победе. На то се надовезује Гедеон који се полакоми благом и личним

⁴⁰ Наративи о Гедеону и Јефтају се разликују у томе да они поред непријатеља (Мадитамци, Амонци) улазе у сукоб са сународницима: Гедеон са Сокоћанима и Фануиљанима (Суд 8), а Јефтај са Јефремитима (Суд 12).

култом који све његове подвиге потиру, док библијски писац то метафорично и иронично приказује кроз наратив о Авимелеху (9. гл.). Јефтај жртвује своју кћер Богу (уп. Пост 22 као супротност) и потом изврши погром Јефремита. Међутим, они се сви завршавају ослобођењем Израиља. Врхунац је Самсонов нартив. Због тога што се завршава без победе Израиља и што у остала четири поглавља нема судије, нити правог протагонисте, прича о Самсону може бити тачка од које се и наративи могу симболички тумачити ослањајући се на ликове јунака.⁴¹ Остали анализирани наративи о судијама наглашавају два идеала који се симболички исказују кроз њих. Први је потреба за јединством Израиља којег нема ни у једном наративу, а друга је да и у таквој ситуацији Бог, као врховни Господар историје, не бавећи се моралним особинама протагониста, ипак их изабире да изврше његово дело.⁴²

Кроз анализу портрета судија у овом раду, као и осталих у књизи, одговор на питање начина Божијег деловања и усаглашености јунака са њим је променљив. С обзиром на то да се књига завршава речима: „У оно вријеме не бјеше цара у Израиљу; сваки чињаше што му бјеше драго“ (Суд 21, 25; уп. 17, 6 и 18, 1), као и да сваки наратив показује погоршање ситуације, могло би се тумачити тако да ликови судија постају непријемчивији за Бога. Већина тумача сматра Књигу о судијама приказом хананизације Израиља и тежње да се кроз вођу, какав је био Мојсије или Исус Навин, Израиљ обједини и сачува савез склопљен са Богом (нпр. Block, O’Connell у Buttler 2009, 106–107). То је могуће једино кроз личност цара. На тај начин гледано, ликови судија осликавају Божије деловање и труд да Израиљ сачува од искушења која стоје пред њиме и којима је у сваком периоду своје историје изложен (уп. Суд 2, 13–19; 3, 1–4). По Мике Бал, старима је превасходно било битно да виде Бога који делује (Camp 2000, 103), те су стога и ликови судија у функцији главног актера и инспиратора догађаја – Бога. Мање је битно какве их моралне особине красе или у којој мери могу да препознају деловање Божије. Према томе, може се закључити да питање слободне воље појединца преко кога Бог спроводи своју вољу није у главном плану, с тим да је у анализираним наративима о судијама приметно да Бог на различите начине објављује себе и да их делегира на службу. То указује на чињеницу да он поштује њихову личну посебност и слободу коју је даровао човеку.

Симболички посматрано, особине ликова судија се могу приписивати целокупном Израиљу. На крају, они потичу из тог народа. Тако су непредвидивост и лукавство, кукавичлук и обесвећивање гостопримства, нечистоћа и кршење завета назирејства, али и одлучност, храброст, мудрост, снага и надахнутост

⁴¹ Наратив о Самсону један број аутора тумачи на симболичан начин. Самсон представља Израиљ којег Бог најављује и од зачећа/настанка посвећује га себи. Назирејство означава потребу да Израиљ остане одвојен од обичаја и живота осталих народа који га окружују, док ослепљивање означава Израиљ без вође, који јесте задао ударац Филистејцима али је и сам страдао (види: Webb 2012, 265; Klein 1989, 118; Fruchtenbaum 2007, 163). Самсонов наратив може служити као пример како да се симболички посматрају особине осталих јунака у књизи.

⁴² О односу изабрања и моралности јунака види Alter 2011, 203, 208, 219, 221.

особине које се могу приписати Израиљу и његовом односу са Богом. Ситуација у којој се на крају наратива налази Самсон – ослепљен и понижен – уз претходне наративе, симболички указује на статус Израиља у погледу односа са Богом и антиципира самоуништење које се описује у наредним поглављима књиге кроз међусобни рат.

Портрети анализираних ликова судија у контексту целе књиге показују да је библијски писац приповести о племенским јунацима Израиља успео да покаже да су њихови карактери сложени, динамични. Не одликују их само позитивне особине, већ су неки већином приказани у негативном светлу, што их не спречава да остваре задатак и избеаве Израиљ из непосредне опасности. Кроз њихове поступке, колебања и неуспехе, писац је успео да прикаже основну идеју књиге која је задата на почетку – борбу за очување мојсијевског савеза са Богом и тежњу за вођом, тј. царем који ће у реалном, не само у симболичком смислу објединити Израиљ као народ Божији. Међутим, с друге стране, кроз недостатке ликова текст сугерише да је, у ствари, Бог истински избавитељ Израиља, тј. да он врши функцију пошиљаоца док је судија њен прималац. Судија је, иако субјект, прималац моћи која је у овом случају апстрактна и пројављује се кроз њега (Bal 2000, 160–161). Пошто ни за једног судију не постоји директна потврда у тексту да прихвата избор, напротив, већином су резервисани, док је у случају Самсона упитно колико је он свестан избора, може се тврдити да они представљају анти-хероје (Bal 2000, 108–109).

Наведени теолошко-политички циљеви књиге, представљени кроз потребу за очувањем савеза са Синаја, хананизацију Израиља и афирмацију давидовске лозе као оне која коначно обједињује Израиљ, могу се видети кроз повезивање са књигама које се баве епохом пре и након судија, попут Исуса Навина и Прве Самуилове. Применом наративног метода могуће је приказати портрете јунака који се боре са властитим изазовом слободе и одговорности која се ставља пред њих. Уз то, присутно је и питање ваљаности избора које чини Бог изабирајући Аода, Варака или Самсона за судије, заједно са Гедеоном и Јефтајем. Сама књига на та питања покренута у њој не даје директан одговор, али омогућава да се ова питања сместе у шири теолошки наратив Светог Писма.

Библиографија

Ћирилична:

Лексикон библијске ејзејезе (2018). Кубат Р., Драгутиновић П. (уредници). Београд: Библијски институт, Православни богословски факултет, Универзитет у Београду, Службени гласник.

Оксфордска историја библијској светиа (2006). Куган, М. Д. (уредник). Београд: Слио.

Перић, П., Таталовић, В. (2010). „Приповест Јовановог Јеванђеља о Васкрсењу Христовом (Јн 20–21)“, у: *Српска теологија данас*, књ. 5, Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, стр. 11–22.

Шнеле, У. (2007). *Увод у новозаветну ејзејезу*. Београд: ПБФ.

Латинична:

Abbott, P. H. (2002). *Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

Abrams, M. H., Galt, H. G. (2009). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Alter, R. (2011). *The Art of Biblical Narrative*. Philadelphia: Basic books.

Babac, M. (2000). *Jezik montaže pokretnih slika*. Beograd, Novi Sad: Clio, Univerzitet u Novom Sadu, Akademija Umetnosti.

Baker, R. (2016). *Hollow Men, Strange Women: Riddles, Codes, and Otherness in the Book*. Boston: Brill.

Bal, M. (1987). *Lethal Love: Feminist Literary Readings of Biblical Love Stories*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press

Bal, M. (2000) *Naratologija*. Beograd: Narodna knjiga, Alfa.

Brettler, M. Z. (2002). *The Book of Judges*. London and New York: Routledge.

Buttler, T. (2009). *Judges, Volume 8, World biblical commentary*. Michigan: Zondervan.

Camp, C. (2000). *Wise, Strange and Holy: The Strange Woman and the Making of the Bible*. Sheffield: JSOT.

Cheryl-Exum, J. (1996). *Plotted, Shot, and Painted Cultural Representations of Biblical Women*. Sheffield: JSOT.

Gunn D. M. (2005). *Judges*. Oxford: Blackwell Publishing.

Eynikel E., Nicklas T. (2014). *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*. Boston: Brill.

Fruchtenbaum, A. G. (2007). *Ariel's Bible Commentary: The Books of Judges and Ruth*. San Antonio: Ariel Ministries.

Grottanelli, C. (1999). *Kings & Prophets, Monarchs, Inspired Leadership & Sacred Text in Biblical Narrative*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Jobling, D. (1987). *The Sense of Biblical Narrative: Structural Analyses in the Hebrew Bible II*. Sheffield: JSOT.

Jordan, J. (1985). *Judges: God's War against Humanism*. Texas: Geneva Ministries.

Klein, L. (1989). *The Triumph of Irony in the Book of Judges*. Sheffield: Almond Press.

Mobley, G. (2006). *Samson and Liminal Hero in the Ancient Near East*. London, New York: T&T Clark.

- Niditch, S. (2008). *S. Judges: A Commentary*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Powell, M. (1990). *What is Narrative Criticism*. Minneapolis: Fortress Press.
- Resseguie, J. (2005). *Narrative Criticism of the New Testament: An Introduction*. Michigan: Baker Academic.
- The Nature of Narrative, Fortieth Anniversary ed., rev. and expanded* (2006). Scholes R., Phelan J., Kellogg, R. (editors). Oxford New York: Oxford University Press.
- Webb, B. (2012). *The Book of Judges*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Wong, G. T. K. (2006). *Compositional Strategy of the Book of Judges: An Inductive, Rhetorical Study*. Boston: Brill.

Literary Portraits of Ehud, Deborah, Barak, and Samson in the Book of Judges

Summary: This paper shows portraits of selected Judges from the Old Testament Book of Judges. The aim is to interpret the characters of Ehud, Deborah, as well as Barak, and Samson in accordance with typical characteristics of epic heroes, which exist in all cultures. Besides, these heroes show the characteristics of synecdochic heroes that, in this case, represent features belonging to entire Israel as the God's chosen people. Firstly, the author introduces the readers to the Book of Judges, and then, using narrative approach to text, describes the characters and gives the conclusion regarding theological and political implications of these portraits and the Book of Judges in its entirety. The narrative of Deborah and Barak contains surprising and unexpected choice of person who was supposed to fulfill the will of God. That is one important piece of puzzle that should connect the images of protagonists and express theological idea present in the Book of Judges. The story of Samson ends with his regain of strength, demolition of Dagon's temple, and his death. An important question that permeates the entire narrative of Samson is whether he is aware of the fact that he brings salvation to Israel in God's name. His deeds cannot be compared to any of other judges. All of them act in the name of certain tribe (or a group of tribes), while Samson acts individually, without even a slightest sign of support from either his tribe or family. Portraits of analyzed judges show that the writer of these narratives managed to show complex and dynamic characters. These characters do not only have positive features; some were mostly depicted in negative tones, but it does not prevent them from fulfilling their missions and saving Israel from danger. Through their deeds, hesitations and failures, the writer managed to present Book's primary idea – struggle for preservation of Moses' alliance with God and striving for a leader, i.e. king who will actually, and not merely symbolically, unite Israel as God's people.

Key words: Judges, Ehud, Deborah, Barak, Samson, portrait, heroes, Israel, God, narrative approach.